

PERHE MUUTOKSESSA

Katsaus dialogisuuteen neuvolatyön toimintamallina

LAB-AMMATTIKORKEAKOULU
Terveystieteiden yksikkö (AMK)
Sosiaali- ja terveysala
Hoitotyön koulutusohjelma
Kevät 2020
Hanna-Kaisa Karhinen

Tiivistelmä

Tekijä(t) Karhinen, Hanna-Kaisa	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK Sivumäärä 27	Valmistumisaika Kevät 2020
Työn nimi Perhe muutoksessa Katsaus dialogisuuteen neuvolatyön toimintamallina		
Tutkinto Terveystieteiden tutkimus (AMK)		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyö on teoreettinen katsaus perheen yhteiskunnalliseen muutokseen ja dialogisuuteen neuvolatyön näkökulmasta. Opinnäytetyön tarkoituksena oli laajentaa ymmärrystä perheestä ja dialogisuudesta ja siten kehittää neuvolatyötä. Tavoitteena oli määrittellä perhe käsitteenä ja kuvata sen murrosta suomalaisessa yhteiskunnassa, fiktiivisessä kirjallisuudessa ja neuvolatoiminnassa. Lisäksi tavoitteena oli tehdä katsaus dialogisuuteen teoreettisena käsitteenä ja tarkastella sitä toimintamallina neuvolan perhetyössä.</p> <p>Perheen määrittely nostaa esiin käsitteen ristiriitaisuuden. Perhe on muuttunut niin moninaiseksi, että sen tarkka määrittely perheen ulkopuolelta on haastavaa. Työssä kuvataan muutosta, jota perhe ja sen mukana neuvolatyö on läpikäynyt erityisesti sotien jälkeisessä yhteiskunnassa. Neuvolatyön painopiste on muuttunut äideistä ja lapsikuolleisuuden vähentämisestä koko perheen kohtaamiseen ja tukemiseen.</p> <p>Yksilön tuen tarpeen lisäksi neuvola palvelee myös yhteiskunnan tarpeita ja vastaa vaatimuksiin terveyden edistämisen näkökulmasta. Neuvolan yksi haasteista onkin vastata sirpaloituneeseen ja laajentuneeseen ongelmien kenttään. Neuvolan merkitys vanhemmuuteen kasvamisessa ja sen tukemisessa korostuu. Ollakseen tukena haastavissa tilanteissa terveydenhoitaja tarvitsee työkaluja toimintansa tueksi.</p> <p>Dialogisuus antaa tilaa toiseudelle ja mahdollistaa erilaisten perhekäsitysten tarkastelun. Dialogisen kohtaamisen merkitys korostuu keinona sovittaa asiakkaiden yksilöllisiä tarpeita entistä laajempaan neuvoloiden palveluverkoston. Dialogisuus palvelee asiakkaan ja hänen tarpeidensa näkyväksi tekemistä neuvolan työntekijöille ja asiakkaalle itselleen.</p>		
Asiasanat dialogisuus, dialoginen kohtaaminen, neuvolatyö, perhetyö, perheen murros		

Abstract

Author Karhinen, Hanna-Kaisa	Type of publication Bachelor's thesis	Published Spring 2020
	Number of pages 27	
Title of publication Family in Change An overview of dialogism as an operating model for the maternity and child welfare clinic.		
Name of Degree Bachelor of Health Care, Public Health Nurse		
<p>Abstract</p> <p>The thesis is a theoretical review of social change in the family and dialogue with the family from the perspective of the maternity and child welfare clinics. The purpose of this thesis was to broaden the understanding of family and dialogue as method for working with the family, and thus to develop the maternity and child welfare clinics. The aim was to define family and to describe it as part of the upheaval of Finnish society, fiction and maternity clinic. In addition, the aim was to take a look at dialogism as a theoretical concept and to look at it as an operational model in the family work at the maternity and child welfare clinic.</p> <p>This thesis describes changes of the family as part of society and the maternity and child welfare clinic have undergone, especially in post-war decades. In this time the focus of counselling has shifted from mothers and reducing infant mortality to supporting the family as a whole.</p> <p>In addition to the individual support, the welfare clinic also serves the needs of society and responds to demands from a health promotion perspective. One of the challenges facing the clinic is to respond to a fragmented and widening field of problems. The importance of the maternity and child welfare clinic in supporting parenthood is emphasized. To be supportive in challenging situations, the public health nurses need new tools in their work.</p> <p>Dialogue gives room for otherness and as such allows for a different view of the family where the individual can become visible. The importance of dialogue is highlighted as a way of tailoring the individual needs of clients to the wider services of society. Dialogue serves to make the client and their needs visible to the staff of the clinic and for the client themselves.</p>		
Keywords Dialogue, family work, dialogism, maternity and child welfare clinic, family in change		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	OPINNÄYTETYÖN TAVOITE JA TARKOITUS.....	3
3	MUUTTUVA PERHE	4
3.1	Perhe käsitteenä.....	4
3.2	Perhe osana muuttuvaa yhteiskuntaa.....	6
3.3	Perheen murros kirjallisuudessa.....	10
3.4	Perheen muutos neuvolatyössä.....	13
4	DIALOGISUUS - KOLME NÄKÖKULMAA	17
4.1	Dialogisuus kirjallisuudentutkimuksessa	17
4.2	Dialogisuus neuvolatyössä	18
4.3	Dialogisuus työmenetelmänä.....	19
5	POHDINTA.....	22
	LÄHTEET	25

1 JOHDANTO

Yhteiskunnan ja perheen muutos on jatkuvaa. Suomalaisen lähihistorian keskeisiä yhteiskunnallisia murroksia ovat olleet teollistuminen ja maaltamuutto, nousukausi ja sitä seurannut syvä taloudellinen lama, 2000-luvun uusi nousukausi ja talouden huiman kasvun kriisiytyminen erilaisine lieveilmiöineen. Globalisoituminen ja tietoyhteiskuntaan integroituminen ovat osa jokapäiväistä elämäämme. Samanaikaisesti on käyty keskustelua työelämän kiivaasta tahdistista, jatkuvasta kiireestä ja näiden yhteisvaikutuksesta perhe-elämään. Muutoksen ja pysyvyyden jännite onkin perhekeskustelun ikuisuusaihe, jonka sisällöt vaihtelevat kunkin aikakauden tuomien haasteiden mukaan. (Forsberg 2003, 8.)

Opinnäytetyöni keskiössä on perhe. Työ on muodoltaan täydentävä essee, joka hyödyntää tietoperustassaan pro gradu -tutkielmaani. Olen tarkastellut pro gradu -tutkielmassani *“Haluan perheeni takaisin.” Kriisiytynyt perhe yksilön ja yhteiskunnan välisenä dialogina Annika Idströmin teoksessa Isäni, rakkaani ja Kari Hotakaisen teoksessa Juoksuhaudantie* (Karhinen 2014) perheteemoja ja kontekstualisoinut niitä sekä suomalaiseen yhteiskuntaan että suomalaisen kirjallisuuden historiaan. Oletus mahdollisesta muutoksesta ja murroksesta on keskeinen läpi tutkielmani.

Tässä opinnäytetyössä kontekstin tutkimukselleni tuo neuvola. Myös neuvola on kohdannut yhteiskunnan murroksen myötä suuria muutoksia. Perheiden haasteiden moninaistuksessa ja yhteiskunnan palveluverkostojen kasvaessa terveydenhoitajat tarvitsevat monipuolisia työvälineitä perheiden tukemiseen ja haasteiden tunnistamiseen. Dialogisuus tarjoaa menetelmän vastavuoroiseen kohtaamiseen ja perheelle mahdollisuuden tasa-arvoiseen toimijuuteen neuvolavastaanotolla.

Tutkimusten mukaan perheet pitävät neuvolaa ja terveydenhoitajaa luottamusta herättävänä. Tätä luottamusta rakennetaan ja vahvistetaan neuvolan vuorovaikutustilanteissa. (Rautio 2016, 117.) Luottamus on välttämätön pohja dialogiselle kohtaamiselle. Neuvolassa tälle on jo lähtökohtaisesti annettu hyvä tilaisuus kasvaa osana tasavertaista vuorovaikutussuhdetta. Toisaalta Raution mukaan (2016, 117) neuvolaa on pidetty myös järjestelmä- ja asiantuntijalähtöisenä paikkana, jossa tietyt rutiinit toistuvat kerrasta toiseen ja otetta työskentelyyn on kuvattu jopa liukuhihnamaiseksi. Dialogisuuden avulla kohtaamiseen on mahdollista tuoda inhimillisyyttä ja rikkoa rutiininomaista työskentelytapaa. Koen

dialogisuuden tarjoavan keskeisen työkalun neuvolatyöhön yhä sirpaloituvammassa ongelmien ja haasteiden kentässä. Dialoginen työskentely auttaa ymmärtämään avun tarpeita ja siten tehostaa ja helpottaa terveydenhoitajan työtä tärkeänä linkkinä yhteiskunnan palveluiden ja perheiden välillä.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on laajentaa ymmärrystä perheestä ja dialogisuudesta ja siten kehittää neuvolatyötä. Muuttuvan yhteiskunnan myötä perheet ja heidän tarpeensa muuttuvat. Neuvolatyö pyrkii vastaamaan uusiin haasteisiin. Psykososiaalisen tuen merkitys kasvaa entisestään, kun uusia toimintatapoja kehitetään. Dialoginen kohtaaminen tarjoaa hyvän työkalun vanhemmuuden tukemiseen.

Opinnäytetyöni tavoitteena on määritellä perhe käsitteenä ja kuvata sen murrosta niin suomalaisessa yhteiskunnassa, fiktiivisessä kirjallisuudessa kuin neuvolatoiminnassakin. Lisäksi tavoitteena on tehdä katsaus dialogisuuteen teoreettisena käsitteenä ja tarkastella sitä toimintamallina neuvolan perhetyössä.

2 OPINNÄYTETYÖN TAVOITE JA TARKOITUS

Opinnäytetyöni on muodoltaan täydentävä essee ja hyödyntää tietoperustassaan pro gradu -tutkielmaani. Opinnäytetyön tarkoituksena on laajentaa ymmärrystä perheestä ja dialogisuudesta ja siten kehittää neuvolatyötä.

Opinnäytetyön tavoitteena on määritellä perhe käsitteenä ja kuvata sen murrosta niin fiktiivisessä kirjallisuudessa, suomalaisessa yhteiskunnassa kuin neuvolatoiminnassakin. Lisäksi tavoitteena on tehdä katsaus dialogisuuteen teoreettisena käsitteenä ja tarkastella sitä toimintamallina neuvolan perhetyössä.

3 MUUTTUVA PERHE

3.1 Perhe käsitteenä

Perhe mielletään helposti perinteiseksi miehen, naisen ja heidän yhteisten lastensa muodostamaksi ydinperheeksi. Keinohedelmöitys ja adoptio avaavat kuitenkin uudenlaista vanhemmuutta, virtuaalirakkaudet antavat erilaisen lähtökohdan parisuhteelle, uudet hyväksytyt perhemallit esimerkiksi maahanmuuttajien ja sateenkaariperheiden myötä luovat lisää hyväksytyjä perhekulttuureja. (Forsberg 2003, 12–13.) Perheen määrittely käsitteenä onkin haastavaa: perhe määritellään eri tavalla paitsi muuttuvassa ajassa myös ihmisten kesken. Kysymys siitä, ketkä muodostavat perheen nousee tärkeäksi kysymykseksi silloin, kun perhe ei hahmotu enää yksiselitteisellä tavalla. (Jallinoja 2000, 187.)

Perhe käsitteenä on mahdollista palauttaa antiikkiin, latinan kielen sanaan familia. Aluksi familia merkitsi omaisuutta, orjia ja palvelijoita, ja vähitellen kaikkia isännän vallan alla olevia henkilöitä. Samassa taloudessa asuvat ja isännän alaisuuteen kuuluvat palvelijat, lapset, työntekijät, sukulaiset ja vaimo muodostivat familian. Tämä käsitys perheestä pysyi pääpiirteittäin samana läpi keskiajan aina uuden ajan alkuun asti. Vielä 1700-luvulla perhe määriteltiin ihmisiksi, jotka elävät samassa talossa, eikä määritelmä rajoittunut sukulaisuuteen. Perhe-sana vakiintui suomen kieleen vasta 1800-luvun loppupuolella. Sivistyneistön keskuudessa syntyi tällöin uusi käsitys perheestä, joka käsitettiin ennen kaikkea vanhempien ja lasten kasvatusyksikkönä. Tätä ennen oli tapana puhua ruokakunnasta, talosta, huone- tai perhekunnasta, jolloin käsite kattoi kaikki yhdessä asuvat henkilöt. Jo 1700-luvun puolella on ollut huomattavissa erkaantumista niin palvelusväen kuin perheen kesken, mutta eriytymisprosessi on koskenut myös ruokakunnissa asuvia isäntäväkeä ja sukulaisia. Perhekuntaan liittyvä määrittely on rakentunut vuosisatojen ajan isän vallan ja vanhimman pojan perimyksen ympärille, myös jokainen talon asukas on määritelty talon isännän kautta. (Sirén 1999, 15–16.)

Perhe on mahdollista määritellä rakenteellisesti (jäsentensä summana), asumismuotona (yhteisessä taloudessa asuvat) tai funktionaalisesti yhteisönä, jossa jokaisella jäsenellä on tietty tehtävänsä ja tämän lisäksi keskenään erilaisia suhteita (esimerkiksi sukupuolielämä, lasten kasvattaminen, taloudellinen yhteistyö). Vaikeuksia voi kuitenkin tuottaa jäsenten jaottelu yhteisössä: ketkä kuuluvat mihinkin perheeseen? Objektiiiset ja subjektiiviset, tunnesiteisiin perustuvat määritelmät sekoittuvat usein, kun perhettä koetetaan määritellä käsitteenä. (Jallinoja 1985, 6–7.) Myös juridiikka määrittelee perheen hyvin täsmälli-

sesti. Erilaisissa perhettä koskevissa laissa korostetaan erityisesti yhteistaloudessa asu-
mista. Lapsen ja vanhemman suhde tulee olla virallistettu joko biologisen vanhemmuuden
tai adoption kautta. Esimerkiksi Tilastokeskuksen mukaan perhe on yksikkö, jonka muo-
dostavat yhdessä asuvat avio- tai avoliitossa olevat tai parisuhteensa rekisteröineet henki-
löt ja heidän lapsensa, jompikumpi vanhemmista lapsineen sekä avio- ja avopuolisot sekä
parisuhteensa rekisteröineet henkilöt, joilla ei ole lapsia. Tämä määrittely rajaa ulkopuo-
lille lähisukulaiset ja muut ulkopuoliset henkilöt, vaikka he samassa asutokunnassa
asuisivatkin. Yhdessä asuvia sisaruksia ei lasketa perheeksi, eivätkä he kuulu perheväes-
töön. Määritelmän mukaan perheessä voi olla korkeintaan kaksi perättäistä sukupolvea.
Perhe muodostetaan nuorimmasta sukupolvesta lähtien, joten perheensä kanssa asuva
isoäiti tai -isä jää perheeseen kuulumattomaksi ellei yhdessä asu myös hänen puolisonsa,
jolloin vanha pariskunta muodostaa oman perheensä. (Tilastokeskus 2020.)

Tilastokeskuksen määritelmä perheestä yleisellä tasolla sosiaalisena yhteisönä, johon
kuuluu kahden sukupolven edustajia, onkin siis helpohko mutta tiukasti rajattu tapa mää-
rittää perhe. Kuten todettua, perhettä ei ole mahdollista ajatella enää pelkästään yleisenä
käsitteenä. Määrittelyä vaikeuttaa ensisijaisesti avioerojen ja uusperheiden yleistyminen.
Uudet parisuhteet tuovat mukanaan suuren määrän potentiaalisia perheenjäsenehdok-
kaita. Erityisesti lapset joutuvat pohtimaan, ketkä kaikki kuuluvat heidän perheeseensä.
Perheen määrittely ei välttämättä ole tietoista toimintaa, vaan tunteiden tasolla tapahtu-
vaa. Nämä pohdinnat määrittelevät yksilön perhekäsitystä. (Jallinoja 2000, 193.)

Kai Häggman (1996, 16) toteaa osan perheen käsitteen ongelmallisuudesta syntyvän
siitä, että perheessä arkikokemuksen ja ihanteiden ero on niin suuri. Perheeseen on lii-
tetty tarkkojakin reunaehtoja siitä, millainen kunnollisen ja onnellisen perheen tulisi olla.
Todellisen perheen rinnalla elää aina kuviteltu, fiktiivinen perhe. Tätä ideaaliperhettä on
sanottu jopa ”yhteiskunnallisesti välttämättömäksi illuusioksi”, jolla on mahdollista perus-
tella muun muassa sukupuolten välisiä erilaisia oikeuksia ja velvollisuuksia yhteiskun-
nassa.

Forsbergin (2003, 9–10) mukaan staattinen rakennejattelu rasittaa perheeseen liittyviä
mielikuvia: perhe kuuluu yksityiseen elämänpiiriin vastakohtaksi julkiselle työelämälle.
Tiukat rakenteelliset rajat määrittävät perheenjäsenten olemisen ehtoja ja liikkumavaraa
sen sisällä. Hierarkkiset suhteet konventionaalisessa heteroseksuaalisessa ydinper-
heessä jäävät helposti itsestään selväksi malliksi.

Perinteinen naisen, miehen ja heidän yhteisten lastensa muodostama perhe on yhä ylei-
sin perhemuoto. Yleisyydestään huolimatta se on menettänyt yksiselitteisen valta-ase-

mansa. Avioerojen kasvun myötä uusperheet ovat luoneet oman perhemallinsa ja sateenkaariperheet ovat tahollaan tuoneet julkisuuteen uudenlaisen lapsiperheen mallin. Traditionaaliset perhearvot ovat kuitenkin vielä syvällä, vaikka niistä voidaankin irtautua yhteisellä sopimuksella. Muuttuvat perhemallit haastavat perinteisen ydinperheen ja pakottavat perustelemaan itsestäänselvyyksiä ja institutionalisoituneita traditiokäsityksiä. Tämä synnyttää keskustelua perheen kriisiytymisestä. Voidaan siis sanoa, että perhearvot itsessään eivät ole kriisiytyneet, vaan muutosta elävä perheen rakenne. Kuten mainittua, pelkästään käsite perhe on symboliselta painolastiltaan raskas: siihen liitetyt käsitykset tietynlaisena instituutiona ja heteronormatiivisena rakenteena ovat haasteellisia karistaa. Staattisten rakenteiden etsimisen sijaan on mielenkiintoista pyrkiä löytämään se toiminnan taso, joka perheen rakentaa. Kuinka perheissä toimitaan, tehdään ja ollaan? Kuinka perhe käsitetään ja kuvitellaan? Perheen rakenteen, koon ja taloudellisen toiminnan määrittäminen on huomattavasti helpompaa kuin perheen sisäisten suhteiden ja tunne-elämän taivoittaminen (Häggman 1996, 46.)

3.2 Perhe osana muuttuvaa yhteiskuntaa

Riitta Jallinojan (1985, 22) mukaan perhekäsitys on mahdollista jakaa familistiseen sekä individualistiseen käsitykseen. Familistinen perhekäsitys pohjautuu 1500-luvulla alkaneen uskonpuhdistuksen levittämään sanomaan avioliitosta sallittuna ja jopa suotavana asiana askeesin sijaan. Avioliiton oli mahdollista yhdistää kaksi itsekeskeistä yksilöä yhdeksi ja nostaa siten perhe etusijalle ihmisten elämässä. Aviollinen uskollisuus nähtiin avioliiton tärkeimpänä kulmakivenä. Kirkon ohella valtio on noussut 1900-luvulla tärkeäksi familistisen perhekäsityksen kannattajaksi. Vakaat ja kiinteät perheet tukevat yhteiskunnan toimivuutta. Valtio onkin tärkeä instituutio perheen tukijana erilaisin tukitoimin, lainsäädännöin ja asetuksin, joilla on mahdollisuus tehdä perhe-elämästä ihmisille houkutteleva vaihtoehto. (Jallinoja 1985, 22–26.)

Perheen historiaa tarkastellessa merkittävä muutos tapahtui 1700- ja 1800-lukujen aikana. Sekä perheenjäsenten keskinäisiä, vanhempien välisiä, että lasten ja vanhempien välisiä kasvatussuhteita alettiin arvioida uudessa valossa. Perheen ja valtion välisiä siteitä tarkasteltiin. Myös Suomessa käytiin kiivaita kiistoja siitä, minkälainen on hyvä perhe ja miten ihmiset saataisi järjestäytymään tietyn ihanteellisen määritelmän mukaan. (Yesilova 2009, 21.) Yhteiskunnassa elettiin perheyhteisöllisyyden aikaa, jolloin perheet olivat samassa pihapiirissä yhdessä asuvia, vähintään kolme sukupolvea käsittäviä suurperheitä.

Agraariyhteiskunnassa lasten ja vanhempien suhde ei kuitenkaan yleensä ollut yhtä kiinteä kuin nykyisessä perheyhteisössä. Perheen iäkkäämmät henkilöt tai sisaret hoitivat yleensä lapset. Jo pienestä iästä lähtien lapset osallistuivat maatalon töihin. Suurperheen velvollisuus oli toimia sairaalana, peruskouluna, päiväkotina ja vanhainkotina - oman yhteisön jäsenet hoidettiin kunniatehtävänä niin terveyden kuin turvallisuuden osalta. (Aukia 1999, 18–19, 28–29.)

Teollistumisen myötä yhteiskunta koki niin mittavan rakenteellisen muutoksen, että perhe muiden sosiaalisten instituutioiden ohessa muutti muotoaan (Jallinoja 1985, 32). Perheen todellisen rakentumisen onkin sanottu alkaneen viktoriaanisella ajalla 1800-luvulla. Perhe nousi keskiluokan toimesta ylenpalttisen huomion kohteeksi. Yhteiskunnan hyvinvointi katsottiin olevan perheiden varassa ja tämä edellytti täydellistä paneutumista perheeseen. Perheen kulta-aikana on pidetty 1800-lukua, jolloin elämät elettiin loppuun asti yhdessä. Tässä perheen vallankumouksessa vakiinnutettiin ne symbolit, joiden ymmärretään yhä ilmentävän perheyhteyttä. Jotta perheestä voisi tulla tärkeä, sen täytyi tulla näkyväksi. Perheenjäsenten tuli näyttää ulospäin perheyhteisyytensä, sen että he kuuluivat samaan perheeseen. Tätä ei voitu jättää vain henkilökohtaisen tunteen varaan, vaan perheyhteys oli tuotava näkyville. Julkisilla paikoilla esiinnyttiin perheinä, esimerkiksi kaupunkilaiset viettivät aikaa puistoissa ja kaupungilla perheittäin. Perhepäivälliset vakiintuivat, jopa pakollisiksi asti. Myös perhejuhlien määrä kasvoi ja perheen kesken alettiin juhlia eri juhlapäiviä, samoin kuin joulua, pääsiäistä ja juhannusta. Perheyhteyttä korostavien tapojen synnyssä ei ole ollut kyse vain kulissien luomisesta, vaan vakaasta uskosta siihen, että perheyhteisyyden tunne vahvistuu ja näin perheen merkitys korostuu yleisemminkin yhteiskunnassa. (Jallinoja 2000, 199–203.)

Aktiiviset perhepolitiikan vuodet koettiin sotien jälkeen 1940- ja 1950-luvulla. Perhe institutionalisoitiin neuvolajärjestelmien, kodinhoitopalvelujen ja perhe- ja lapsilisien myötä. Väestöliiton sloganin mukaan Suomeen rakennettiin tällöin ”kodin, perheen ja lasten yhteiskuntaa”. Koko rakennelma nojasi vahvasti äitiyteen: perhe oli äidin varassa, joka oli moraalisessa vastuussa paitsi lapsista myös perheen koossapysymisestä. Isä puolestaan suojeli perhettä lähinnä ulkopiiristä käsin ja hoiti elatuksen. (Nätkin 1998, 70.) Perhe itenäistyi pikkujoukosta suvusta ja muusta lähiyhteisöstä, ja perheen ja yhteisön tuottama perusturvajärjestelmä jäi pois. Väestönkasvu toi mukanaan köyhyysongelman, jolloin ihmiset etsivät toimeentuloa niin maaseudulta kuin kaupungistakin. Teollistumisesta johtuen ihmisiä muutti kaupunkiin ja sidot sukulaisiin heikentyi. Pienentyneen yhteisön ja kaventuneen sosiaalisen elämän myötä osalle perheistä syntyi ongelmia kasvatuksen, parisuhteen sekä elämänhallinnan kanssa. (Vilen, Vilhunen, Vartiainen, Siven, Nouvonen & Kurvinen, 2006, 58–59.)

Perheen toisen murroksen on katsottu alkaneen 1960-luvun lopulla. Perheestä tuli ristiriitainen: toisaalta sitä pidettiin vetovoimaisena yksikkönä, jonka haluttiin onnistuvan täydellisesti, mutta samanaikaisesti se saatettiin kokea liian sitovana rutiineineen ja velvollisuuksineen. Yksilöitymisen ja vapaamielisyyden aika ei antanut yksimielisiä ratkaisuja. (Jallinoja 2000, 66.) Perheiden lapsilukumäärä pienentyi radikaalisti edellisten vuosisatojen 5-6 lapsesta nykypäivän 2-3 lapseen, ja ehkäisyvälineiden kehityksen myötä pariskunnat pystyivät suunnittelemaan perheen perustamista keskenään. Avioliitto ja perhe nähtiin tärkeinä 1970-luvulla sekä yhteiskunnallisesti että perheen jäsenten kannalta, mutta ei kaikin keinoin ylläpidettävänä – avioeron saamista helpotettiin, mikä aiheuttikin suoranaisen ydinperheen hajoamisen aallon. (Jallinoja 1984, 51.) Siinä missä perhe 1800-luvulla yksityistyi pieneksi ydinperheeksi, laajentui sen piiri nyt uudestaan: yhdessä asuminen ei määritellyt enää perhettä siinä määrin kuin ennen, vaan perheenjäseniksi voitiin laskea myös entiset aviopuolisot, heidän lapsensa ja uudet puolisonsa (Takala 1992, 579). Yksi merkittävimmistä muutoksista oli yleistynyt monihuoltajayhteiskunta – yhä useammassa kotitaloudessa molemmat puolisot kävivät ansiotöissä. Palkkatyön on sanottukin hajottaneen perheen ykseyden: ensin kodin ulkopuolisiin töihin lähtivät miehet, sitten lapset mennessään osaksi päivää saamaan kasvatusta koululaitoksiin. Pikkuhiljaa töihin siirtyivät myös naiset, jonka vuoksi pienimpiä lapsia varten kehitettiin lasten päivähoito. Muutoksen myötä vanhuksille perustettiin vanhainkodit ja sairaille sairaalat. Tämä suuri muutos vähensi kotona tehtävien töiden määrää, ja koti perheenjäsentensä yhteisenä elämisen keskuspaikkana alkoikin menettää merkitystään. (Jallinoja 1985, 97.) Perheen roolien muutoksesta huolimatta on toisaalta katsottu, että äitien taakka useimmiten kasvoi muutoksen myötä - palkkatöiden lisäksi he hoitivat sekä lapset että kotityöt (Vilen ym. 2006, 59).

1980-luvulla otettiin harppauksia kohti yhteiskuntaa, jossa naisille tärkeät sosiaaliset oikeudet saivat legitiimin aseman ja jossa naisten ”kaksoiskansalaisuus” äitinä ja palkkatyöläisenä tunnustettiin. Hallitsiko äitiys naista vai voitiinko se nähdä osana elämää? Naisten oma aika tunnustettiin, samoin ”sinkkuelämäntapa”. Parisuhde erotettiin vanhemmuudesta huoltajuuksilainsäädännön myötä, samoin sosiaalinen vanhemmuus biologisesta. Myös erillinen näkökulma lapsuuteen nousi lapsuustutkimuksen ja -politiikan kautta. Lapsuus otettiin tarkasteluun osana yhteiskuntaa, yhteiskunnallisena ilmiönä. Lapsi ei ollut vain hoidon ja suojelun kohde, vaan lapsuus itsessään nähtiin tärkeä elämänvaiheena. Lasten eduista pidettiin huolta myös lainsäädännöllä, kun vanhempien autonomisesta vallasta siirryttiin lapsen yksilöllisiin oikeuksiin. Nämä pitivät sisällään muun muassa lain fyysisestä koskemattomuudesta ja avioerotapauksissa huomioon ottamisen. (Nätkin 2003, 20, 25.)

Yhteiskunnallisesti 1980-lukua on pidetty myös ”isän vuosikymmenenä”: isyys oli yksi keskeisistä perheteemoista. Isät saapuivat synnytyssaleihin ja pitivät isyyslomia. Vaikka sotien jälkeen viranomaisten tulikin tarkistaa, että aviottomat lapset saavat elatusta, tuli elatuspykälä lakiin kuitenkin vasta 1970-luvulla. Silloin lainsäädäntöön merkittiin muitakin isyyslakeja, muun muassa laki isyyden tunnustamisesta. Isyyttä ryhdyttiin pohtimaan miehen henkilökohtaisen valinnan ja nautinnon kysymyksenä 1980-luvulla. Lainsäädännössä siirryttiin yhä enemmän äitiyttä määrittävistä laeista sukupuolineutraaleihin vanhempien oikeuksia ja velvollisuuksia koskeviin lakeihin. Isien on todettu jopa syrjäyttäneen äidit yhteiskunnallisen kiinnostuksen kohteena. Perheasiantuntijatkin keskittyivät rohkaisemaan ja raivaamaan tilaa isien toimijuudelle. (Vuori 2003, 51–53.) Esiin on haluttu nostaa miesten vanhemmuus, jonka keskiöstä löytyy varhainen vuorovaikutus, osallistuminen hoivaan ja työnjako, joka perustuu jaettuun vanhemmuuteen niin kotona kuin sen ulkopuolellakin. (Koivumäki 2011, 4).

Tultaessa 2000-luvulle on puhuttu pidentyneen nuoruuden kulttuurista. Avioliitot solmitaan yhä vanhempina ja perheen perustamista lykätään. Lapsettomista kolmekymppisistä kirjoitetaan mediassa kuin kykenemättöminä tekemään pitkän tähtäimen suunnitelmia. He elävätkin individualistisen ajan luomien ristiriitojen keskellä. Nykymaailma ei tue sellaista jatkuvuutta työelämän tai ihmissuhteiden puitteissa, joka rohkaisisi sitoutumaan. Nyky-yhteiskuntaa määrittää monilla alueilla lyhyt aikaperspektiivi, joka vaikeuttaa vakiintumista ja jatkuvuuteen luottamista. (Ketokivi 2005, 100, 131.) Työelämä on entistä merkityksellisempi arvotekijä, paikka jossa saa toteuttaa itseään. Erityisesti naisten kohdalla työelämän nousseet vaatimukset tarkoittavat myös valinnan tekemistä perheen perustamisen ja työuraan panostamisen välillä. (Vilen ym. 2006, 60–61.)

Perheen perustamiseen onkin liitetty riskiajattelu. Perhe on mahdollisuus nähdä potentiaalisena katastrofina, omaa elämää uhkaavana instituutiona. Kyse on rationaalisesta toimintatavasta, jossa omien valintojen seurauksista kannetaan vastuuta jo etukäteen. Oma tilanne ja olosuhteet pyritään valmistamaan taloudellisesti ja parisuhteen näkökulmasta sellaisiksi, että epäonnistumisen riski olisi minimaalinen. (Ketokivi 2005, 120.) Kuitenkin, päinvastoin kuin median maalaama kuva antaa ymmärtää, lapsettomat kolmikymppiset eivät suinkaan ole kykenemättömiä vaan pakotettuja tekemään pitkän tähtäimen riskianalyseja perustaessaan perheitä. Tämä näkyy muutoksina perhe-elämässä ja avaavat puhetta perheen kriisistä. Avioliittoja solmitaan yhä vanhempina ja yhä vähemmän, syntyvyys ja perheiden lapsiluku laskevat, avioerot yleistyvät, avoliitto koetaan avoliittoa houkuttelevammaksi. Yksinhuoltajaperheiden määrä kasvaa, samoin yksin asuvien vanhus-ten. Myös lapsettomuus on yleistynyt huomattavissa määrin, niin lastensaannin mahdotto- muuden vuoksi kuin tietoisena valintanakin (Vilen 2006, 63.)

Perheen historiaa tarkasteltaessa paljastuu, kuinka sen ihanteisiin ovat vaikuttaneet vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän tarpeet. 1600–1700-luvuilla yhteiskuntarauhaa tarvittiin takaamaan itsevaltiaat isät. Seuraavalla vuosisadalla tarjolla oli rooli leiväntuojana, jotta kansakunnan voimavaraksi nostettu äiti saisi keskittyä lasten kasvattamiseen. Valtion kiinnostus perheeseen kasvoikin enenevässä määrin 1700–1800-luvuilla. Alkuun huomio oli lähinnä väestöpoliittista – turvatakseen kansalaisten määrän, perhe täytyi nostaa ansaitsemalleen korokkeelle. Perheen rooli kansallisvaltion rakentamisen keskeisenä välineenä kasvoi 1800-luvulla, ja samalla ymmärrettiin sen tärkeä tehtävä rauhottomien massojen integroijana yhteiskuntaan. Viime vuosisadalla keskeiseksi on noussut ”onnellinen perhe-elämä” osana länsimaista väestö- ja sosiaalipolitiikkaa. Perhe on esitetty vuoroin ongelmana ja vuoroin ratkaisuna ongelmiin. (Häggman 1996, 62.)

3.3 Perheen murros kirjallisuudessa

On mahdollista todeta perheen olevan kaikkialla suomalaisessa kirjallisuudessa. Perhe on kestoteema – sen rakentuminen ja hajoaminen. Perheen keskeinen rooli osana yhteiskuntaa todentuu läpi suomalaisen kirjallisuuden historian. Perheestä kirjoittaessa toistuvat vuosikymmenistä toiseen samat teemat ja motiivit, esimerkiksi työn ja perheen väliset ristiriidat, vanhemmuuden problematiikka ja perhesuhteiden dynamiikka.

Perheen 1800-luvun yhteiskunnallinen kulta-aika ja konservatiivinen rooli näkyivät suomalaisessa kirjallisuudessa aina 1800-luvun loppupuolelta 1950-luvulle asti. Toisaalta, 1800-luvun lopulla myös vastakohtat korostuivat. Sukupolvet etääntyivät toisistaan ja sukupuolet näyttäytyivät yhä selvemmin toistensa vastakohtina. Julkinen elämänpiiri sukupuolittui miehiseksi ja yksityinen naiselliseksi. Myös kirjallisuudessa jako julkiseen ja yksityiseen tematisoitui ristiriitana koti-idyllin porvarillisten arvojen ja ympäröivän yhteiskunnallisen todellisuuden välillä. (Lappalainen 1999, 14.) Minna Canthin tuotannossa yhteiskunnalliset epäkohdat olivat selvästi esillä, mutta äitiyttä hän ei niinkään problematisoinut. Maria Jotuni puolestaan käsitteli yhteiskunnallisuuden lisäksi myös äitiyttä: hän kyseenalaisti äitiyden jonain naiselle luonnollisena tehtävänä kuuluvana ja suurimpana onnena.

Monet yhteiskunnalliset muutokset eletään ja ratkaistaan perheissä (Forsberg 2003, 7). Sen vuoksi perhe tarjoaa mielenkiintoisen näkökulman myös historialliseen romaaniin. Väinö Linnan Täällä Pohjantähden alla trilogia (1959–1962) kertoo suomalaisesta lähihistoriasta, kansakunnan synnystä ja kehityksestä, sääty-yhteiskunnasta kansalaisyhteiskuntaan siirtymisestä 1880-luvulta toisen maailmansodan jälkeisiin vuosiin asti. Näkökulma

on annettu perheelle kolmen sukupolven ajalta. Romaani antaa äänen arkiselle elämälle, joka helposti jää suurten historiallisten tapahtumien katveeseen. Teoksen teemat ryhmittyvät yhteisöllisyyden ja kansakunnan ympärille. Perhe tarjoaa turvapaikan rytmeineen ja rutiineineen, suvun muodostaman pienoismaailman, jonka tapahtumat ovat jossain määrin ihmisen itsensä hallittavissa. Historiallisten ja suurten tapahtumien ympärillä se luo turvaa.

Äitimyyttä murrettiin 1960-luvulla muun muassa Eeva Kilven toimesta. Kilven pamfletit romuttivat yksin kestäväää äitikuva. Märta Tikkasen tuotannossa puolestaan äiti ja lapset muodostavat oman maailmansa, jonka ulkopuolelle perheen isä jättäytyy. Samalla äitiys sulkee naisen kotiin jättää hänet taistelemaan omasta tilastaan neljän seinän sisälle. (Enwald 1989, 665.) Kaiken kaikkiaan äitikuva muuttuu suomalaisessa kirjallisuudessa pikkuhiljaa alistuvasta ja uhrautuvasta äidistä itsenäisemmäksi ja omat tarpeensa huomioivaksi äidiksi. Siinä missä uhrautuva äiti tekee kaikkensa ja on valmis kuolemaan perheensä puolesta, itsenäinen äiti on aktiivinen ja riippumaton miehestään. Hän toteuttaa omaa tahtoaan ja luo tarvitsemaansa tilaa ympärilleen. Itsenäisyys voi venyä itsekkyydeksi asti ja oma rooli äitinä on epäselvä.

“Hyvän perheen” kasvatusidylliä ironisoitiin 1980-luvulle tultaessa, erityisesti suomenruotsalaisten naisprosaistien toimesta. Tematiikkaa löytyi niin tilitys- kuin fiktioteoksissa. Samaa aihepiiriä sivusi myös Tytti Parras myöhemmissä romaaneissa, esimerkkinä kuvaa-vasti nimetty *Pieni hyvin kasvatettu tyttö* (1984). Toinen keskeinen teema 1980-luvulla oli äiti-lapsi-suhteeseen liittyvien asennelukkiumien purkaminen. Aihepiiri oli keskeinen erityisesti Annika Idströmin varhaisessa tuotannossa. (Enwald 1999, 206–207.)

Myös isä-motiivi nousi uudella tavalla tarkastelun alle 1980-luvulla, erityisesti naiskirjailijoiden tuotannossa. Isyys ja patriarkaalinen maailmanjärjestys kärjistyvät erityisesti teoksissa, joissa tematisoidaan isän ja tyttären välinen monimutkainen ja vaikea suhde. (Karkama 1994, 285.) Erityisesti Annika Idströmillä vanhemmat ja lapset viettävät ristiriitaista yhteiselämää, perheen valtapelit lähenevät sadomasokismia ja todellista viha-rakkaussuhdetta. Nyt kasvatusinstituutioinkin pääsivät tarkastelun alle – *Veljeni Sebastianin* (1985) taustalla on psykoanalyttikko Alice Millerin teoria lahjakkaan lapsen tragediasta, jossa lapsi joutuu infantiiliin äitinsä hoitajaksi. Roolien sekoittuminen ennakoi entistä rohkeampaa perhekuvausta: äitiys ei ole enää pyhää ja koskematonta eikä lapsuus pientä ja kilttiä. Myös Eira Stenbergillä esiintyi Sebastianin kaltainen kyltymättömän lapsijätin motiivi romaanissa *Paratiisin vangit* (1984). Perheen paratiisi rinnastetaan vankilaan, joka kierouttaa ihmissuhteet. (Enwald 1999, 208.)

Omaelämäkerronnallisuus on ollut omakohtaista 2000-luvun vanhemmuudesta kertovalle kirjallisuudelle. Omaa isyyttään ovat avanneet esimerkiksi Jari Tervo (Kallellaan, Isän päiväkirja, 2000) ja Juhani Seppänen (Ensimmäinen sana on isä, 2000) päiväkirjamuodossa. Omaelämäkerrallisissa romaaneissa on käsitelty erityisesti vanhemmuuden problematiikkaa, erityisesti päänsisäisen monologin muodossa, sekä perhettä yksilöä uhkaavasta näkökulmasta (kts. esim. Härkönen 2001, Heikosti positiivinen, Kiiskinen 2001, Äitiyspakkaus).

Äidit ovat ajautuneet identiteettikriisiin ja etsivät omaa tapaansa toteuttaa äitiyttä 2000-luvun "äitikirjallisuudessa". Neuvotteluja käydään niin yhteiskunnan normien kuin toisten ihmisten sekä itsen kanssa. (Kts. esim. Cia Kiiskinen 2000, Äitiyspakkaus, Anna-Leena Härkönen 2001, Heikosti positiivinen, Katri Tapola 2002, Näiden seinien sisällä me emme näy, Riina Katajavuori 2004, Lahjat.) Työssäkäynti ja koulutus saavat yhä suuremman roolin äititematiikassa. Riina Katajavuoren Lahjat -teoksessa perheen ja työn välinen ristiriita kääntyy jopa niin päin, että perheen asettamista etusijalle paheksutaan. Maailmaa tarkastellaan kuitenkin kotoakin käsin: Lahjojen jokainen luku alkaa sitaatilla todellisista tutkimuksista ja lehtileikkeistä, jotka sitovat teoksen näin osaksi aikaansa ja yhteiskunnallista muutosta. Suorat lainaukset asettuvat välittömään dialogiin tarinan kanssa.

Eve Hietamiehen Yösyöttö (2011) ja Reko Lundánin Rinnakkain (2004) antavat puolestaan äänen kotiin jäävälle isälle. Rinnakkain teoksessa isä jää kotiin äidin lähtiessä työkomennukselle, uupuu arjen alle ja häpeää. Keskiluokkaista elämää horjutetaan useasta suunnasta, rinnakkain asetetaan pihapiirin muutokset ja suuret yhteiskunnalliset tapahtumat. Yösyötössä äiti hylkää vastasyntyneen lapsensa, miehensä sekä äitiytensä ja jättää tuoreen isän kaksin lapsensa kanssa.

Perheen asema yhteiskunnassa vaikuttaa siitä käytyyn keskusteluun sekä siihen, miten perheestä kirjoitetaan. Jos perheen paikka ja normit on määritelty yhteiskunnassa hyvin tarkkaan, peilautuvat ne myös kaunokirjallisuuteen. Esimerkiksi naisten olosuhteet ja mahdollisuudet kirjoittamiseen ovat olleet kautta historian erilaiset kuin miesten, eikä heidän asemansa kirjallisuusinstituutiossa ole ollut sama kuin miehillä. Tämä on luonut tyyppilisiä teemoja, esimerkiksi äitiyteen liittyviä motiiveja. Työn ja perheen yhdistämisen vaikeus on tyyppillinen teema koko kirjallisella kentällä, mutta erityisesti naiskirjailijoilla. Kaipuu "omaan huoneeseen" on ollut voimakas niin 1800- (Fredrika Runeberg), 1900- (Märta Tikkanen) kuin 2000-luvullakin (Cia Kiiskinen).

3.4 Perheen muutos neuvolatyössä

Perimätiedon rinnalle syntyi tarve kouluttaa äitejä lastenhoidossa lääketieteen kehittymisen myötä myös asiantuntijavetoisesti 1800-luvun loppupuolella. Yhtäältä katsottiin, että työläiset eivät täyttäneet sivistyneistön perheihannetta vaan tarvitsivat ohjausta, neuvontaa ja suoraa kontrollia perhe-elämäänsä. (Rautio 2016, 11.) Neuvonnan tarve lisääntyi myös teollistumisen yleistyttyä: ihmiset asuivat ahtaasti ja taudit levisivät myös vastustuskyvyttömiin vauvoihin lisäten siten lapsikuolleisuutta. Niukka ja väärin valittu ravinto aiheutti riisitautia ja puutteellinen hygienia ripuli- ja keuhkotauteja. Suomessa ns. maitopisaratoiminta aloitti vuonna 1904, jossa tehtiin lääkärintarkastuksia, jaettiin kalanmaksäilyä ja maitoa, annettiin neuvoja ja isorokkorokotuksia. Nykyisen kaltainen neuvolatoiminta alkoi vuonna 1922. Toimintaan kuului terveystarkastusten teko, vauvanhoidon ja imetyksen opastus, äitiyskurssit ja vauvan vaatteita sisältäneen kiertokorin lainaaminen. Palvelut olivat maksuttomia ja avoimia kaikille, ja hyviä tuloksia saavutettiin nopeasti mm. lapsikuolleisuuden suhteen. Ensimmäinen äitiysneuvola avasi ovensa Helsingissä vuonna 1926. Julkiseen terveydenhuoltoon neuvolatoiminta vakiintui vuonna 1944, jolloin kunnalliset lait äitiys- ja lastenneuvoloista sekä kunnan kättilöistä ja terveystarkastajista tulivat voimaan. Lakien myötä kunnat olivat velvollisia järjestämään neuvolapalvelut niin odottajille kuin alle kouluikäisille lapsille. Tämän avulla vastasyntyneet saatiin neuvolaseurannan piiriin. Kansanterveystarkastuksen myötä vuonna 1972 neuvolatoiminta laajeni ja perheiden oli mahdollista saada sen kautta mm. suun terveydenhuollon, fysioterapeutin ja psykologin palveluja. (Tuominen 2016, 14–15.)

Lapsuus nostettiin laajempaan tarkasteluun yhteiskunnallisena ilmiönä 1980-luvulla ja se alettiin nähdä itsessään tärkeänä elämänvaiheena (Nätkin 2003, 20). Lapset saivat äänen neuvolassakin: aiempaan verrattuna huomio kiinnitettiin nyt myös lapseen. Lapsi haluttiin nostaa tasavertaiseksi asiakkaaksi ja vastaanotolla alettiin kuulla hänen omia ajatuksia, toiveita ja odotuksia. (Kuronen 1993, 56.) Ylipäätään yhteiskunnan ja perherakenteiden murros näkyi neuvolassa. Perheet jäivät uudella tavalla yksin, ja tähän he alkoivat kaivata neuvolan tukea uudella tavalla. Neuvolan tavoitteeksi onkin määritelty 1980-luvulta lähtien lapsen ja hänen perheensä terveyden turvaaminen, yhtenä keinona vanhempien tukeminen ja neuvonta. (Kuronen 1993, 20.)

Lukuisat terveystaloudelliset uudistukset näkyivät neuvolatoiminnassa 1990-luvulla. Väestövastuun toteuttamista ei säädelty ja kuntien itsenäinen päätöksenteko palvelujen organisoimisissa lisääntyi muutenkin, jonka myötä äitiys-, lasten- ja perhesuunnitteluneuvoloita ja

kouluterveydenhuoltoa yhdistettiin ja eriytettiin kunnasta riippuen. Neuvolatoiminnan perustaa horjutti lisäksi lama. Säästöjen kohteeksi joutuivat erityisesti ehkäisevät palvelut. Erityistä tukea tarvitsevat perheet, terveys- ja hyvinvointierojen kaventaminen ja syrjäytymiskiirteen ehkäisevä työ kärsivät neuvolajärjestelmän hajanaisuudesta ja heikentyneistä toimintaedellytyksistä. (Tuominen 2016, 15–16.)

Perheen murros näkyi myös isien lisääntyneissä neuvolakäynneissä: miehet sitoutuvat vanhemmuuteen ja lapseen entistä enemmän. Neuvolatyötä kehitetään edelleen entistä isämyönteisempään suuntaan ja siten pyritään sitouttamaan nykypäivän miehet isyyteensä entistä tiukemmin. Isä ja äiti luovat väistämättä erilaisen suhteen lapseen, ja tämä ero tulisi huomioida myös neuvolatyössä. Tavoitteista ja kehittämistyöstä huolimatta, isät kokevat silti usein jäävänsä ennemminkin sivustaseuraajiksi kuin aktiivisiksi osallistujiksi. Yleisten myyttien ja stereotyyppien purkamisen lisäksi tärkeässä roolissa muutokseen ovat terveydenhoitajat. Heidän asenteensa ja toimintansa ovat merkittäviä sekä isien että äitien isyysajatteluun. Neuvolapalveluja tulisikin kehittää entistä joustavimmiksi ja neuvolan työtapoja enemmän isiä mukaan ottaviksi. Yksinkertaisimmillaan se voisi tarkoittaa iltavastaanottoaikojen lisäämistä, isä-vauva- ja isäryhmien järjestämistä sekä kannustamalla isiä mukaan neuvolakäynneille. Tutkimusten mukaan isät kokevat epävarmuutta vanhemmuuden taidoissaan ja stressiä liittyen isänä toimimiseen, joten isille suunnattua tietoa lapsen kehityksestä ja vanhemmuuden tukemista tarvittaisiin. (Koivumäki 2011, 6, 10–12.)

Vuosituhanne vaihteessa perhekeskeisyyden korostaminen ja huomion kiinnittäminen perheisiin laajeni ja näkyi esimerkiksi perhepoliittisissa ohjelmissa ja julkisessa keskustelussa. Jallinojan (2006) mukaan tätä 2000-luvun vaihdetta on kutsuttu uudeksi familistiseksi käänneeksi: lasten hyvinvointia, vanhempien hoivaa ja perheajan tärkeyttä alettiin korostaa ja yltiöindividualismi alkoi asettua ”pahan rooliin”. Kotiäitiydestä ja hyvästä vanhemmuudesta tuli suomalaisen modernin familismin ydin, jossa sekä perhe ja perhekeskeisyys että individualistiset näkemykset (yksilölliset valinnat, tasa-arvo, perinteisten traditioiden ja käsitysten haastaminen) yhtyivät, osin jännitteisestikin. Moderni familismi esitti erilaisia vaatimuksia hyvälle vanhemmuudelle ja määrittä niiden avulla väittämään ”vanhemmuuden hukassa olemisesta”. Tästä sekä vanhemmuuden ohenemisesta ja lasten ja nuorten pahoinvoinnista esitettiin paljon huolta. Tämä ns. familistinen huolipuhe on osaltaan luonut tarvetta ongelmien ennaltaehkäisylle ja varhaiselle puuttumiselle. (Rautio 2016, 9–11.)

Kuitenkin, laman jäljiltä lapsiperheiden asema on edelleen heikompi suhteessa muihin yhteiskunnan väestöryhmiin. Valtaosalla perheitä asiat ovat hyvin, mutta ongelmat kasaantuvat yksittäisille perheille. Näissä tapauksissa perheiden voimavarat harvoin riittävät ilman tukea. Yhteiskunnan tulisikin panostaa ja investoida lapsiperheisiin kohdistuviin peruspalveluihin, kuten ennaltaehkäisevään työhön ja yleisesti neuvolatoimintaan. (Vilen ym. 2006, 62–63.) Ennaltaehkäiseviin palveluihin ei ole sittemmin juurikaan panostettu, puheista huolimatta. Päivähoidon ulkopuolella oleville lapsiperheille saatavilla olevat tukipalvelut rajoituvatkin usein neuvolatyöhön ja jo ilmenneiden ongelmien hoitoon (Rimpelä 2007, 19).

Resurssipula, kiire ja laajeneva työnkuva vaikuttavat siihen, että neuvolan terveydenhoitajalla ei ole välttämättä mahdollisuutta erilaisten ongelmien ja riskien varhaiselle tunnistamiselle, puheeksi ottamiselle ja muutokseen motivoimiselle. Tutkimusten mukaan terveydenhoitajat tunnistavat melko hyvin perheen haasteita, esimerkiksi äidin masennuksen ja vanhempien jaksamiseen sekä perheen vuorovaikutukseen liittyviä ongelmia. Perheen sosiaalisten ongelmien, kuten parisuhde- ja päihdeongelmien sekä perheväkivallan tunnistamisen taidoissa he kokevat kuitenkin puutteita. Terveydenhoitajat kaipaavat lisää aikaa ja välineitä perheiden tukemiseen. Myös verkosto- ja tiimityötä on koettu hyödynnettävän liian vähän. Omat haasteensa tuovat myös tilanteet, joissa perheen tuen tarpeelle ei pystytä vastaamaan riittävästi neuvolassa, mutta jotka eivät vielä kuulu esimerkiksi lastensuojelutyönkään piiriin. (Rautio 2016, 66–67; STM 2004, 17–18.)

Neuvolapalvelujen yhtenäistäminen ja perheiden tasa-arvon lisääminen ovatkin olleet yksi tärkeimmistä tavoitteista 2000-luvulla. Lisäksi neuvolapalveluja on kuluneella vuosituhanella kehitetty osana lasten, nuorten ja perheiden ehkäiseviä terveystalvveluja. Ennakoivaa ja ehkäisevää toimintaa sekä perheiden erityisen tuen varhaista tunnistamista, tuen järjestämistä ja terveyserojen kaventamista on haluttu erityisesti korostaa. Vanhempien elinolojen, terveyden ja terveystottumusten yhteys lasten hyvinvointiin on nykyään yhä laajemmin tiedossa ja huomioitu myös neuvolatoiminnan painoalueissa. Koko perheen psykososiaalisten ongelmien tunnistamisen ja tukemisen merkitys on tunnistettu myös yhtenä tärkeänä tavoitteena. (Tuominen 2016, 15–16.)

Neuvolatoimintaa on alettu kehittää myös hyvinvointineuvola-toimintamallin mukaiseksi. Yksi 2000-luvun neuvolatoiminnan kehityksen tavoitteista on ollut vanhemmuuden ja parisuhteen voimavarojen vahvistaminen. Tätä on tehty myös moniammatillisissa hyvinvointineuvoloissa ja perhekeskuksissa, jotka ovat lisääntyneet lasten ja perheiden palveluiden integraation myötä. Neuvolan henkilökunnalta nämä uudistukset ovat edellyttäneet uudenlaisen työtöten omaksumista ja laajaa yhteistyötä muiden sosiaali- ja terveystalalla työ-

kentelevien sekä varhaiskasvatuksen ja järjestöjen kanssa. (Tuominen 2016, 16.) Hyvinvointineuvolassa tavoitteena on tukea vanhemmuutta ja edistää koko perheen hyvinvointia ja terveyttä, samalla ongelmia ehkäisten. Työ on organisoitu uudella tavalla ja neuvolatyön avuksi on kehitetty uusia työvälineitä. Moniammatilliset tiimit ovat laajemmin käytössä ja puheeksi oton avuksi on kehitetty erilaisia kyselylomakkeita. Vanhempien vertaistuen toiveeseen on vastattu erillisillä ryhmäneuvolakäynneillä ja perhevalmennuksiakin on kehitetty pienryhmissä toteutettaviksi. Myös isien tukeminen isyydessä ja heidän saaminen aktiivisiksi neuvolapalvelujen käyttäjiksi on ollut yksi hyvinvointineuvola-toimintamallin tavoitteista. (Kangaspunta & Värri 2007, 3 –4, 8–9.)

Neuvolan kehitystyötä nykypäivän perheiden tarpeisiin tehdään aktiivisesti. Yhteiskunnan rakenteiden muuttuessa myös äitiys ja isyys muuttuvat, samoin kuin lastenkin elämä. Yhteiskunta ja sen tarjoamat palvelut ja niiden toimintatavat eivät useinkaan ehdi muuttua samaan tahtiin perheiden elämäntapojen ja tarpeiden mukana. Voidaankin sanoa, että yhteiskunta ei ole pysynyt perheen murroksessa vahvana tukena. Asetetuista tavoitteista huolimatta neuvoloita on kritisoitu liiasta keskittymisestä lasten kehityksen ja kasvun seurantaan, vaikka tuen tarvetta olisi yhtä lailla vanhemmaksi kasvussa. Vanhemmat ovat aikaisempiin sukupolviin verrattuna useimmiten kokemattomampia lasten hoidon suhteen, mutta elävät samalla kiireisempää ja mielihyvähakuisempaa aikakautta. Äidiksi ja isäksi kasvamisen lisäksi tarvetta olisi myös parisuhteen tukemisessa. (Pohjola 2005, 47.)

Perherakenteiden, perheiden arjen muutosten ja moninaistuneiden palvelujen tarpeiden lisäksi myös lasten ja vanhempien asema palvelujen käyttäjinä ja asiakkaina on muuttunut. Vanhempien ei enää oleteta tyytyvän passiivisen vastaanottajan rooliin vaan he ovat aktiivisesti mukana ja osallistuvat heitä koskevaan päätöksentekoon. Perheitä ei haluta nähdä enää vain tukitoimien ja palvelujen kohteina vaan tasavertaisina yhteistyökumppaneina työntekijöiden rinnalla. Kumppanuudessa ammattilaiset ja vanhemmat sitoutuvat tukemaan lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista yhdessä. Kumppanuuteen liittyvä tasavertainen vuorovaikutus asettaa kuitenkin vaatimuksia niin ammattilaisille kuin perheelle. (Rautio 2016, 12.)

4 DIALOGISUUS - KOLME NÄKÖKULMAA

4.1 Dialogisuus kirjallisuudentutkimuksessa

Dialogisuus on keskeinen osa kirjallisuuden tutkimusta. Dialogismin tärkeimpiä edustajia ovat venäläiset kirjallisuudentutkija Mihail Bahtin ja kielitieteilijä Valentin Volosinov. Heidän teoriansa puheen sosiaalisesta merkityksestä korostaa, kuinka dialogisuus ei ole vain puhetta, toisen kuuntelua tai keskustelua. Parhaimmillaan sillä on suurempi merkitys: molemmat osapuolet oppivat ja voivat muuttaa mielipiteitään ja asenteitaan. (Mönkkönen 2018, 110.) Siinä missä keskustelun tarkoituksena usein on päätöksenteko, dialogissa pyritään luomaan uusia mahdollisuuksia ja näkemään vaihtoehtoja. Dialogissa tärkein saavutus ei ole päästä lopputulokseen tai saada asialle päätös, vaan herättää oivalluksia, jotka voivat vaikuttaa ennakkokäsityksiimme. (Isaac 2001, 63.)

Kirjallisuus ei synny tyhjiössä vaan dialogissa sekä reaali maailmaan että toisiin teoksiin. Se on erilaisten äänien, argumenttien ja mielipiteiden kohtausta paikka. Teksti ei ole suora peilikuva maailmasta, se puhuu maailmaan. Tekstiä ei myöskään ole mahdollista ajatella ehjänä kompositiona. Lisätessään oman äänensä tekstiin – ajatuksen tai vaikkapa mielipiteen – muuttaa se kokonaisuutta. Kaunokirjallisuudesta puhuttaessa, dialogisuuden voi ymmärtää monella tavalla. Sillä voidaan tarkoittaa romaanihenkilöiden vuoropuhelua tai näytelmän replikointia. Fiktiivisessä tekstissä dialogisuutta voidaan kuitenkin tarkastella huomattavasti laajemmassa merkityksessä. (Piikkilä 2001, 163.)

Mihail Bahtinin dialogiteorian yksi keskeinen elementti on totuuden ristiriitaisuus. Jokainen sana on eräällä tavalla kaksiteräinen miekka. Dialogissa erilaiset äänet käyvät kiistaa, ja yksilön sekä sisäiset että ihmisten väliset dialogit saavat voimansa totuuden ristiriitaisuudesta ja vastakkaisista totuuksista. Bahtinille juuri kieli on keskeisessä asemassa dialogisuudesta puhuttaessa. Erilaisten äänien toisistaan poikkeava puhe samasta teemasta tuottaa moniäänisyyttä, joka voi osaltaan paljastaa jotain elämän moninaisuudesta: erilaiset näkökulmat kohtaavat ja synnyttävät uusia merkityksiä. (Bahtin 1991, 71, 115–116.)

Dialogin käsitettä on tutkittu kirjallisuuden, filosofian ja lingvistiikan alalla jo useita vuosikymmeniä. Nykyisin dialogisuus on noussut suosituksi tutkimuksen kohteeksi myös aloilla, joissa ihmiset ovat vuorovaikutuksessa keskenään, esimerkiksi talouden, opetuksen ja sosiaalisen kanssakäymisen parissa (kts. esim. Isaacs 2001; Mönkkönen 2007; Nurmi 2009). Dialogismi tarjoaa toisenlaisen näkökulman ihmiseen kuin monologismi tai dualismi. Bahtinin kuvaaman sisäisen dialogin avulla on mahdollista tutkia ihmisen toimintaa ristiriitisten suhteiden kentällä mekaanisen suorittajan sijasta. Bahtinilaisessa, sisäisessä dialogissa ihminen puhuu muiden häneen sisäistyneiden äänien kanssa. Sana on täynnä vieraita ääniä ja nämä saavat uusia

merkityksiä toisista yhteyksistä. Kokemukset, ajatukset, tunteet ja elämykset suodattuvat näiden ympärillä olevien sanojen ja vieraiden tyylien läpi. (Bahtin 1999, 285–293, Mönkkönen 2002, 32.) Dialogi voidaan nähdä kaksiulotteisena: yhdessä rakentamisena ja kommunikationa (Mönkkönen 2002, 35). Dialogilla on siten mahdollisuus saavuttaa uusi, yhteinen ymmärrys. Puhujien äänet tuottavat sanoja ja lausumia, ja dialogisessa suhteessa nämä yksilölliset äänet muodostavat moniäänisyyttä (Bahtin 1961, 33). Jos syntyy dialogi, syntyy mahdollisuus muutokseen, mahdollisuus havaita eroja ajatuksissa ja näkemyksissä ja mahdollisuus yhdistää niitä. Dialogiset suhteet ovat paljon enemmän kuin dialogin repliikkien väliset suhteet: ilmiö on lähes universaalinen, joka kattaa kaiken mielen ja merkityksen omaavan – inhimillisen puheen ja elämän ilmenemismuodot. (Bahtin 1991, 68.)

4.2 Dialogisuus neuvolatyössä

Neurolassa yhteistyön lähtökohtana katsotaan olevan perheen tarpeet, voimavarat ja huolet. Voimavaroista ja tunteista keskusteleminen ja tunne kuulluksi tulemisesta mahdollistuu dialogisen vuorovaikutussuhteen kautta. Myönteinen ja luottamusta herättävä asiakassuhde terveydenhoitajan ja perheen välillä on edellytys, jotta lasta ja perhettä voidaan tosiasiasa tukea. Terveydenhoitajan aito kiinnostus perheen hyvinvointia kohtaan luo pohjan asiakkaan kokemukselle kohtaamisesta. (STM 2004, 95, 97.)

Auttamistyön perustan voidaankin ajatella olevan ihmiskäsitys ja kunnioittava kohtaaminen, ei tekniikka tai etäältä tehtävä suorittaminen. Kuitenkin, työntekijälle turvaa ja tukea tuovat erityisosaaminen ja ammattitaito - ne helpottavat usein asiakkaan kohtaamista. Dialoginen kohtaaminen on tekniikan sijaan asenne ja suhtautumistapa ihmisiin. Auttamistyön ammattilainen voi edistää omalla toiminnallaan dialogisuuden syntymistä ja rakentumista. (Pyhäjoki 2005, 71–72.)

Dialogissa korostuu kiinnostus nähdä toinen ihminen aidosti omana yksilönään, jolla on omat näkemyksensä ja pyrkimyksensä. Toisen näkökulman huomioiminen rikastaa ja muuntaa omia käsityksiä, ja saa huomaamaan, miltä jokin asia näyttää ja tuntuu. Kyky kuunnella nousee tärkeäksi - dialogi onkin kokonaisvaltaisessa kontaktissa tapahtuvaa kommunikointia, jossa eleet, ilmeet ja tunteet saavat ison roolin. Näkemyserojen sijaan energia suunnataan siihen, mitä ei vielä tiedetä tai ymmärretä. (Eriksson & Arnkil 2012, 37.) Neuvolavastaanotolla tarkoituksena onkin löytää dialoginen suhde perheeseen työntekijän monologin sijaan (STM 2004, 95).

Dialogisen kohtaamisen prosessia voidaan kuvata kolmella tasolla. Ensimmäisessä vaiheessa luodaan perusta luottamukselliselle suhteelle ja rakennetaan yhteistä ymmärrystä. Tässä vai-

heessa perehdytään toisen tarinaan ja kuunnellaan reflektoiden ilman kiirettä tai omia kannanottoja. Toisessa vaiheessa kohtaamista aletaan lähestyä dialogisuutta. Ääneen ihmettely vie kohti vuoropuhelua, haastaa totuttuja näkemyksiä ja auttaa alkuun asioiden yhdessä pohtimiseen. Kolmannessa vaiheessa pyritään riittävään ymmärrykseen ja dialogiseen kohtamiseen. Osapuolet rohkaistuvat astumaan uudelle, tuntemattomalle alueelle, jossa on mahdollisuus yhdessä oivaltamiselle, ja jossa työntekijälle on myös muodostunut oikeutus ottaa kantaa. Jokaisessa vaiheessa ajoituksella on tärkeä rooli. Työntekijällä tulee olla tunnetta siihen, miten missäkin vaiheessa kannattaa toimia. (Mönkkönen 2018, 326.) Ajoituksen lisäksi terveydenhoitajalla tulee olla herkkyyttä tunnistaa vanhemman tunteita ja hyväksyä ne sekä kunnioittaa perheen valinnanvapautta. Kuulluksi tulemisen tunne nousee merkitykselliseksi, jotta työskentelyn lähtökohdiksi voidaan asettaa vanhemmista itsestään lähtevät tavoitteet. Jos tässä onnistutaan, neuvolan mahdollisuus tukea perhettä on todennäköistä. (STM 2004, 95-96.)

Ammatillisuutta ei uhkaa, vaikka työntekijä rohkenisi hetkeksi luopua virallisesti roolistaan ja heittäytyisi kohtaamaan perheen omana persoonanaan. Usein myös perheet odottavat kohtaamisista jotain inhimillistä. Kiireiset rutiinit ja dokumentoinnin vahva rooli voivat helposti jättää inhimillisen kohtaamisen taka-alalle. Tilapäinen asemien murtuminen luokin tilaa uudelle ja asettaa ihmiset samalle viivalle. Työntekijä voi astua omana persoonana alueelle, jossa hänellä ei ole riittävää tietoa ja jossa tätä tietoa lähdetään yhdessä rakentamaan. Avoin yhdessä ihmettely ja tietämättömyyden näkökulma tarkoittavat työntekijän hienovaraisuutta ja varovaisuutta kannanotoissaan. Nämä eivät ole kuitenkaan aina helppoja asioita ammattilaiselle - asiantuntemuksen ja auktoriteetin menetyks voi olla pelkona, jos näyttää tietämättömyytään tai epävarmuuttaan. Dialogisuus merkitsee rohkeutta astua tälle tietämättömyyden alueelle ja luopumista omista vakiintuneista ajattelutavoista. Asiakastyön luovuutta on mahdollista edistää, jos työntekijä uskaltaa ainakin hetkittäin tarkastella virallisia totuuksia ja totuttuja vuorovaikutusasetelmia toisesta näkökulmasta, kysyä täysin uusia kysymyksiä ja asettua rohkeasti ihmettelemään niitä perheen kanssa. Tietämättömyys tässä mielessä on tärkeä osa asiakastyön ammattitaitoa. (Mönkkönen 2018, 180, 187, 326.)

4.3 Dialogisuus työmenetelmänä

Vanhempien tuen ja avun tarpeiden tunnistajana neuvolan rooli on merkittävä. Tehtävä on haasteellinen, jos vanhemmat eivät halua kertoa ongelmistaan neuvolakäynnillä. Vanhemmat eivät välttämättä itsekään tunnista tuen tarpeitaan. Neuvolalla on myös mahdollisuus katkaista niin sanottuja huonoja kasvatuskäytäntöjä, mikäli terveydenhoitaja saa vanhemmat herätettyä pohtimaan omaa vanhemmuuttaan. (Rautio 2016, 64; Tammentie 2009, 71.) Voimavaralähtöinen, perhekeskeinen ja yhteistyöhakuinen työote puoltaa paikkaansa tällaisessa työssä. Sen

avulla lujitetaan perheen omaa lähtökohtaa terveeseen, tasapainoiseen elämään ja ennaltaehkäistään haasteita. (STM 2004, 15.)

Dialoginen työmenetelmä tarjoaa näkökulman perheen kohtaamiseen. Yksi dialogisuuden menetelmistä on puheeksiotto: vuoropuhelu, jossa ihmiset ikään kuin ajattelevat yhdessä. Siinä missä tavallisessa keskustelussa tapana on yleensä tuoda esiin oma kanta jostain asiasta ja puolustaa sitä, dialogisessa menetelmässä tästä ajatuksesta luovutaan ja kuunnellaan mahdollisuuksia, joita syntyy suhteessa muihin keskustelijoihin. Oma kanta ei ole lopullinen, vaan askel kohti lopputulosta. Voidaan sanoa, että dialogi toteutuu niin osallistujien välillä kuin yksilöiden mielessä sisäisinä vuoropuheluin - yhdessä ajatteluna. Yhteisymmärryksen ei tarvitse olla tavoitteena, vaan ymmärrys siitä, miten muut ajattelevat tai asian näkevät. Dialogisuuden uudistava ja eteenpäin vievä voima on juuri siinä, että lopputulos ei ole kenenkään tiedossa. (Eriksson & Arnkil 2012, 37.)

Jos tavoitteena on ottaa huoli puheeksi, tarkoituksena on käynnistää tällöin yhdessä ajattelemisen prosessi. Uteliaisuus dialogissa syntyviä mahdollisuuksia ja omia muuttuvia käsityksiä kohtaan luo pohjan yhteistyölle. Tämän yhteistyön avulla asiakas on mahdollista saada sitoutumaan paremmin yhteisiin tavoitteisiin ja sopimuksiin. Kun asiakkaat otetaan mukaan yhteistyökeskusteluihin omien asioidensa asiantuntijoina, lisää se esimerkiksi lasten kohdalla heidän hyväkseen syntyvän yhteistyön muodostumista. (Eriksson & Arnkil 2012, 37.) Uteliaisuuden lisäksi dialoginen kohtaaminen vaatii epävarmuuden sietämistä: asioita ei yritetä ymmärtää liian pian tai lopullisesti (Pyhäjoki 2005, 86–87).

Dialoginen kohtaaminen vaatii luottamuksellisen suhteen, jotta toisen esittämää erilaista ajatusta ei koeta uhkana. Puheeksi otossakin oikea ajoitus on tärkeää: omaa kantaa ei tulisi esittää liian nopeasti vaan tarkoituksena olisi saada asiakas itse määrittämään huolensa omin käsittein. Näin työntekijälle avautuu luontevia tilaisuuksia tuoda esiin omia näkemyksiä asiakkaan ajatusten myötä. Luottamuksen muodostaminen tuo myös oikeutuksen ottaa kantaa toisen asioihin. Asiakkaan esiin tuomien asioiden kautta terveydenhoitajalla on tilaisuus ottaa mahdollinen huoli puheeksi pienin askelin, toisin kuin jos hän viittaisi suoraan esimerkiksi potilastiedoista löytyviin kirjauksiin. Tällöin tilanne helposti lukkiutuu ja asiakas voi yrittää selviytyä tilanteesta esimerkiksi kaunistelemalla tilannettaan tai kertomalla yleisellä tasolla hyväksyttäviä asioita. Täydellistä, yhteistä ymmärrystä tämänkään kaltaisissa vuorovaikutustilanteissa ei kannata laittaa tavoitteeksi, se saattaa sulkea todelliset ristiriidat ja näkemyserot ulkopuolelle. Riittävä yhteisymmärrys ja argumentoiva keskustelu ovatkin tärkeämpiä tavoitteita. (Mönkkönen 2018, 180.)

Työntekijä voi epäröidä huolen puheeksi ottamista ja miettiä vastaanottajan mahdollisesti kielteisistä reagoitua. Menetelmän tarkoituksena on kuitenkin ottaa oma huoli puheeksi kunnioittavalla tavalla ja pyytää vilpittömästi apua sen huojentamiseen. Tällöin usein huomataan, että asiakas suhtautuukin tilanteeseen myönteisemmin ja kynnys ottaa asia puheeksi madaltuu.

Työntekijät tarvitsevat keinoja, jotka lisäävät luottamusta asiakkaan välillä, jotta huolen esille ottaminen tuntuisi helpommalta. Tähän kunnioittava, dialoginen huolen puheeksi ottaminen tähtää. (THL 2018.)

5 POHDINTA

Olen opinnäytetyössäni määritellyt perheen familistisen tradition piirissä ja nostanut esiin käsitteen ristiriitaisuuden nykyaikana. Perhe on muuttunut niin moninaiseksi, että sen tarkka määrittely perheen ulkopuolelta on haastavaa. Perheen sisällä ristiriita muodostuu puolestaan todellisen ja kuvitellun - niin sanotun ideaalin - perheen välille.

Olen kuvannut yhteiskunnassa tapahtunutta murrosta perheen näkökulmasta ja tuonut esiin yksilön perspektiiviä perheessä tapahtuneeseen muutokseen kaunokirjallisuuden avulla. Samaa murrosta olen tuonut esiin myös neuvolatoiminnan näkökulmasta neuvolan tavoitteiden, painopisteiden ja muuttuvien asiakkuuksien kautta. Forsbergin (2003, 7) sanoin, yhteiskunnalliset muutokset eletään ja ratkaistaan perheissä. Näitä muutoksia ja ratkaisuja olen tuonut esiin niin yhteiskunnan, fiktiivisen kirjallisuuden kuin neuvolatoiminnan tasolla.

Olen työssäni kuvannut muutosta, jota perhe, ja sen mukana neuvolatyö, on läpikäynyt erityisesti sotien jälkeisessä yhteiskunnassa. Siinä ajassa neuvolan tehtävät ovat muuttuneet useaan otteeseen. Painopiste on muuttunut äideistä ja lapsikuolleisuuden vähentämisestä koko perheen kohtaamiseen ja tukemiseen. Nykypäivänä vastaanotolta löytyy koko laajennettu perhe moninaisine haasteineen.

Raskauden ja lapsen kehityksen seuranta ovat neuvolan keskeisiä tehtäviä, mutta tarpeet ovat laajentuneet perinteisistä terveystalvuluista koskemaan koko perheen terveyden ja hyvinvoinnin tukemista. Kuten Rautio (2016, 66) tuo esiin, psykososiaalisen tuen tarjoaminen on tullut mukaan osana neuvolatyötä, painottuen erityisesti ennaltaehkäisyyn. Lapsiperheiden ennaltaehkäisevä työ on jäänyt 1990-luvun laman jäljiltä suosittua vähäisemmäksi (kts. esim. Vilen ym. 2006, 62). Neuvolan tarjoama psykososiaalinen tuki esimerkiksi vanhemmuuteen ja parisuhteeseen voi toimia yhtenä keinona ennaltaehkäisevässä työssä.

Tutkimukseni osoittaa kuinka yksilön tuen tarpeen lisäksi neuvolan tehtävä palvelee myös yhteiskunnan tarpeita ja vastaa vaatimuksiin terveyden edistämisen näkökulmasta. Yhteiskunnan murroksessa neuvolan yksi haasteista onkin vastata sirpaloituneeseen ja laajentuneeseen ongelmien kenttään. Työelämä asettaa perheille omat paineensa, yksilökeskeinen aika vie tilaa yhteisöllisyydeltä ja mielenterveysongelmat tuovat omat haasteensa vanhemmuuteen. Neuvolan merkitys vanhemmuuteen kasvamisessa ja sen tukemisessa korostuukin. Ollakseen tukena haastavissa tilanteissa, terveydenhoitaja tarvitsee työkaluja toimintansa tueksi.

Olen opinnäytetyössäni tehnyt katsauksen dialogisuuden käsitteeseen ja toimintamalliin neuvolan perhetyössä. Olen osoittanut, että sen merkitys korostuu keinona sovittaa asiakkaiden yksilöllisiä tarpeita entistä laajempaan neuvoloiden palveluverkostoon monenlaisine tuen muo-

toineen. Moniammatillinen yhteistyö, tiimityöskentely ja eri alojen asiantuntijat korostuvat hyvinvointineuvoloiden kehitystyössä. Neuvolatyöntekijän haasteena onkin saada yksilön ääni ja yhteiskunnan tarpeet kohtaamaan. Työssä esittämäni dialogisuuden työkalu tarjoaa mahdollisuuden sovittaa yksilöllisiä tarpeita ratkaisujen sapluunaan. Olen esitellyt dialogisuuden yhtenä näkökulmana ymmärtää yksilöä monine tarpeineen. Lisäksi se korostaa ymmärryksen ja empatian merkitystä olennaisena apukeinona itse dialogin muodostamiseen. Ilman ymmärrystä ei voi olla empatiaa, emmekä ilman empatiaa voi tarjota yksilölle sitä tukea, joka häntä palvelisi parhaiten ja palvelisi siten myös terveyden- ja hyvinvoinnin edistämistä yhteiskunnassa.

Opinnäytetyön tavoitteen mukaisesti olen osoittanut dialogisuuden toimintamallin merkityksen työvälinautena perhetyössä. Dialogisuus palvelee perheen ja heidän tarpeidensa näkyväksi tekemistä. Tästä hyöttyy niin terveydenhoitaja kuin itse perhekin. Tammentien mukaan (2009, 71), vanhemmat eivät aina itsekään tunnista tuen tarpeitaan. Dialoginen kohtaaminen antaa tilaa tietämättömyydelle ja yhdessä ihmettelylle, ja tuo siten mahdollisuuden tavoittaa näkymättömäksi tai tunnistamattomaksi jääviä haasteita. Luottamus syntyy jakamalla kokemuksia ja olemalla itse avoin - omaa tietämättömyyttä ei työntekijänkään tarvitse pelätä. Samalla avautuu mahdollisuus osoittaa perheelle, että he ovat oman elämänsä asiantuntijoita ja purkaa näin neuvolaan toisinaan kohdistuvaa kritiikkiä asiantuntijalähtöisestä työotteesta.

Kuten Rautio tuo esiin (2016, 136), riippumatta neuvoloiden resurssien vähydestä, neuvolaikäyneillä jopa hyvin pienet vuorovaikutusteot nousevat merkityksellisiksi ja niillä voidaan tukea vanhempia. Resurssien vähyys itse asiassa kannustaa dialogiseen kohtaamiseen: sen avulla on mahdollista päästä perheen haasteiden ytimeen ja saada tarvittavat, oikea-aikaiset palvelut tehokkaasti käyttöön asiakasta hyödyntävällä tavalla.

Kuten Mönkkönen toteaa (2018: 180), dialogisuuden tavoitteena ei ole yksimielisyys vaan riittävä yhteisymmärrys. Terveydenhoitaja tapaa neuvolassa erilaisia perheitä erilaisista taustoista omanlaisine käsityksineen esimerkiksi perheydestä ja vanhemmuudesta. Dialogisuus antaa työkalun kohdata näitä erilaisuuksia. Samalla se antaa tilaa toiseudelle ja mahdollistaa erilaisten perhekäsitysten tarkastelun. Dialogin avulla terveydenhoitaja ja perhe voivat löytää riittävän yhteisymmärryksen esimerkiksi vanhemmuuteen liittyvissä kysymyksissä.

Työni on poikennut perinteisestä opinnäytetyöprosessista ja on muodoltaan täydentävä essee pohjautuen pro gradu -tutkielmani tietoperustaan. Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) on määritellyt ohjeissaan hyvän tieteellisen käytännön keskeisiä lähtökohtia. Tutkimustyössä painotetaan rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta. Lisäksi tutkimuksessa sovelletaan annettujen kriteerien mukaisia, eettisesti kestäviä menetelmiä tiedonhaun, tutkimuksen ja arvioinnin suhteen. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 20120, 6.) Tutkimuksessani olen toiminut tutkimuseettisten periaatteiden mukaisesti ja käyttänyt aiheeni kannalta keskeisiä lähteitä moni-

puolisesti ja kattavasti. Lähteistä valtaosa on tuoreita; vanhempien lähteiden käytön perustelen tekijöiden edelleen keskeisellä asiantuntijaroolilla omalla tutkimuksen kentällä ja yhä jatkuvalla julkaisutoiminnallaan. Opinnäytetyöni teoriapohjassa olen käyttänyt monipuolisesti erilaisia lähteitä, esimerkiksi väitöskirjoja, STM:n ja THL:n oppaita ja sivustoja, artikkelikokoelmia ja muuta tutkimuskirjallisuutta. Tiedonhakuja tehdessäni olen huomionut lähdekritiikin ja lähteiden luotettavuuden. Luotettavuutta lisää ensisijaisten lähteiden pääasiallinen käyttö.

Jatkotutkimuksen kannalta olisi mielenkiintoista siirtää tutkimuksen näkökulma teoriasta käytäntöön ja tehdä tutkimushaastattelu neuvolan terveydenhoitajille. Olisi kiinnostava tietää kuinka dialogisuus näkyy heidän työssään ja miten he käyttävät sitä työkaluna. Selvittämisen arvoista olisi myös tietää minkälaiset ongelmat jäävät yleensä avun ulkopuolelle, ja kuinka dialogisuus toimisi käytännön tasolla työkaluna niiden tunnistamisessa.

LÄHTEET

- Bahtin, Mihail. 1991/1963. Dostojevskin poetiikan ongelmia. Helsinki: Kustannus Oy Orient Express.
- Enwald, L. 1989. "Se mitä olen" – Eeva Kilpi. Teoksessa Sain roolin johon en mahdu. Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja. Helsinki: Otava, 661–666.
- Enwald, L. 1999. Naiskirjallisuus. Teoksessa Rintamakirjeistä tietoverkkoihin. Suomen kirjallisuushistoria 3. Toim. Lassila, P. Helsinki: SKS, SIVUT 199–212.
- Eriksson, E. & Arnkil, T-E. 2012. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Oppaita 60. Helsinki: Stakes.
- Forsberg, H. 2003. Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Toim. Forsberg, H. ja Nätkin, R. Helsinki: Gaudeamus, 7–15.
- Häggman, K. 1996. Johdatus perhehistoriaan. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Idström, A. 1981. Isäni rakkaani. Helsinki: WSOY.
- Isaacs, W. 2001. Dialogi ja yhdessä ajattelemisen taito: urauurtava lähestyminen liike-elämän viestintään. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Jallinoja, R. 1985. Johdatus perhesosiologiaan. Helsinki: WSOY.
- Jallinoja, R. 2000. Perheen aika. Helsinki: Otava.
- Kangaspunta, R. & Värri, M. 2007. Hyvinvointineuvola -toimintamalli Tampereella 2007. Hyvinvointipalvelujen julkaisuja 11/2007. Tampere: Tampereen kaupunki.
- Karhinen, H-K. 2014. "Haluan perheeni takaisin." Kriisiytynyt perhe yksilön ja yhteiskunnan välisenä dialogina Annika Idströmin teoksessa Isäni, rakkaani ja Kari Hotakaisen teoksessa Juoksuhaudantie. Pro gradu -tutkielma. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Karkama, P. 1994. Kirjallisuus ja nykyaika. Suomalaisen sanataiteen teemoja ja tendenssejä. Helsinki: SKS.
- Ketokivi, K. 2005. Aikuistumisen ja perheen perustamisen ristiriidat pidentyneessä nuoruudessa. Teoksessa Polkuja ja poikkeamia – aikuisuutta etsimässä. Toim. Aapola, S. & Ketokivi, K. Tampere: Tampereen yliopisto, 100–137.
- Koivumäki, T. 2011. Isien kokemuksia isyyden muuttumisesta, lastenneuvosta ja terveysterveystneuvonnasta. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

- Kuronen, M. 1993. Lapsen hyväksi ja naisten kesken: Tutkimus äitiys- ja lastenneuvolan toimintakäytännöistä. Stakes: Tutkimuksia 35. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Lappalainen, P. 1999. Epäkohdat esiin! – Realistit maailmaa parantamassa. Teoksessa Järkiuskosta vaistojen kapinaan. Suomen kirjallisuushistoria 2. Toim. Rojola, L. Helsinki: SKS, 8–16.
- Mönkkönen, K. 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus: dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita Prima.
- Mönkkönen, K. 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus.
- Nurmi, P. 2009. Opettaja kouluhyvinvoinnin edistäjänä: toisen asteen opettajat dialogisuutensa ja autenttisuutensa säätelijöinä. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Piikkilä, T. 2001. Keskustelua ajassa. Dialogisuuden ulottuvuudet Minna Canthin Salakarissa. Teoksessa Lähikuvassa nainen. Näköaloja 1800-luvun kirjalliseen kulttuuriin. Toim. Lappalainen, P., Grönstrand, H. & Launis, K. Helsinki: SKS, 159–193.
- Pohjola, K. 2005. Perhe ja lapsen perhe. Teoksessa Voimaa perhetyöhön. Toim. Reijonen, M. Jyväskylä: PS-kustannus, 43–60.
- Pyhäjoki, J. 2005. Dialogisuus auttamistyön verkostoissa. Teoksessa Voimaa perhetyöhön. Toim. Reijonen, M. Jyväskylä: PS-kustannus, 71–91.
- Rautio, S. 2016. Neuvolan perhetyö vanhemmuuden varhaisena tukena ja yhteistyönä. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Rimpelä, M. 2007. Hyvinvointineuvola lapsiperheiden tukena: Ideasta toteutukseen. Helsinki: Stakes.
- STM. 2004. Lastenneuvola lapsiperheiden tukena. Opas työntekijöille. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2004, 14. Helsinki: STM.
- Takala, P. 1992. Kohti postmodernia perhettä. Teoksessa Sosiaalipolitiikka 2017: Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen. Toim. Riihinen, O. Helsinki: WSOY, 577–602.
- Tammentie, T. 2009. Äidin synnytyksen jälkeisen masennuksen vaikutus perheeseen ja perheen vuorovaikutussuhde lastenneuvolan terveydenhoitajan kanssa. Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

THL 2018. Huolen puheeksi ottaminen [viitattu 26.3.2020]. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta/huolen-puheeksi-ottaminen

THL 2019. Lastenneuvola [viitattu 19.3.2020]. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/aitiys_ja_lastenneuvola/lastenneuvola

Tilastokeskus. 2020. Käsitteet ja määritelmät: perhe [viitattu 22.3.2020]. Saatavissa: <http://www.stat.fi/meta/kas/perhe.html>

Tuominen, M. 2016. Hyötyvätkö perheet äitiysneuvolan ja lastenneuvolan palvelujen yhdistämisestä? Vertaileva palvelujärjestelmätutkimus. Turku: Turun yliopisto.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

Vilen, M., Vilhunen, R., Vartiainen, J. Siven, T., Nouvonen, S. & Kurvinen, A. 2006. Lapsuus - erityinen elämänvaihe. Helsinki: WSOY.

Yesilova, K. 2009. Ydinperheen politiikka. Helsinki: Gaudeamus